

в спеціальному дошкільному закладі для дітей з розумовою відсталістю.

Раціональна система організації та побудови фізкультурно-оздоровчих занять повинна забезпечити необхідну рухову активність дітей, сприяти формуванню фізичної підготовленості та оптимальної структури руху.

Результативність фізкультурно-оздоровчої діяльності певною мірою залежить від уміння прогнозувати оздоровчий ефект з урахуванням вихідного рівня здоров'я кожної дитини, фізіологічних можливостей її організму, побутових умов, резервів оздоровчо-освітньої системи. Елементи поетапного прогнозування індивідуального рівня здоров'я доступні педагогу та мають реалізовуватися в умовах дошкільного закладу.

РЕАЛІЗАЦІЯ ЗАВДАНЬ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З РОЗУМОВОЮ ВІДСТАЛІСТЮ

Висоцька Алла

Проблема прилучення до соціуму завжди була і лишається нині однією із провідних у процесі формування особистості дитини. Відтак соціальний розвиток є одним із пріоритетних напрямів корекційно-педагогічного навчання і виховання дітей із порушенням інтелекту. Він полягає у підготовці дитини до адекватного орієнтування в довкіллі, становленні навичок соціально прийнятної поведінки у різних життєвих ситуаціях (О. Баєнська, О. Венгер, Л. Головчиць, О. Єкжанова, Л. Плаксіна, О. Приходько, О. Стребелева, Г. Чиркіна, Н. Шматко та ін.).

Входження проблемної дитини в соціум неможливе без цілеспрямованого соціального виховання, спрямованого на оптимізацію процесу соціалізації дошкільника. Механізм соціалізації реалізується шляхом опанування дитиною різних форм спілкування і способів засвоєння суспільного досвіду; формування уявлень про себе, про довкілля; діяльності та взаємовідносин з оточуючими людьми.

Формування соціальних навичок здійснюється у процесі різних видів дитячої діяльності, які виступають головною умовою засвоєння і присвоєння дитиною основних форм адекватної поведінки в суспільстві та формування уявлень про навколишній світ. Адже становлення особистості дитини відбувається успішно лише за умови її активності.

У процесі корекційно-розвивальної роботи у дітей формуються уявлення про себе (свою зовнішність, стать, вік тощо), свою сім'ю. Діти навчаються усвідомлювати та визначати власні потреби, бажання, інтереси, уподобання; адекватно сприймати себе, свої можливості та особливості; опановують елементарні способи взаємодії один із одним.

У них поступово формуються емоційна сприйнятливність та засоби виявлення адекватних емоцій у повсякденному житті; уявлення про сім'ю та взаєностосунки в ній; способи виявлення ставлення до близьких людей; уміння визначати емоційний стан та переживання людини як у повсякденному житті, так і в художніх творах. У процесі формування предметно-операційних та предметно-ігрових дій, навичок самообслуговування, у вихованців формується потреба у самостійності, упевненість у власних силах; елементарна самооцінка і здатність до оцінювання дій та вчинків інших.

Таким чином, уся система роботи щодо соціального розвитку дітей дошкільного віку з розумовою відсталістю орієнтована на стимуляцію їхньої комунікативної та особистісної активності, систематизацію та узагальнення особистого досвіду у сфері людських взаємовідносин, виховання позитивних особистісних якостей і розширення способів позитивної взаємодії з оточуючими людьми. А побудова корекційно-розвивальних програм для дітей дошкільного віку з розумовою відсталістю повинна забезпечувати соціальну спрямованість педагогічних впливів і соціалізацію дитини, оскільки найважливішим компонентом розвивальної та корекційної роботи повинно бути подолання соціальної недостатності дитини.

Спеціальне виховання, за Л. Виготським, повинно бути підпорядковане соціальному розвитку. Соціалізацію дитини він розглядав як процес її вростання в цивілізацію, пов'язуючи це з опануванням здатності до знакового опосередкування, що відбувається, головним чином, у практичних і символіко-моделюючих видах діяльності та мовлення.

Психічний розвиток проблемної дитини значно більшою мірою, ніж у нормі, залежить від умов, у яких вона знаходиться. Через те, що психічна активність у дітей, наприклад, із раннім органічним ураженням центральної нервової системи може бути виражена дуже слабо, головним ініціатором взаємодії значно довше лишається дорослий. Основною вимогою до організації взаємодії дорослого з дитиною у ході корекційно-педагогічного процесу на сьогодні визначається *особистісно орієнтований підхід*, який має бути спрямовано на забезпечення психологічного захисту та створення психологічного комфорту кожній дитині.

Відомо, що розумово відсталі діти стикаються зі значними труднощами при вступі до школи. З одного боку, це зумовлено несформованістю пізнавальної діяльності, а з іншого — відсутністю психологічної готовності до входження у новий колектив. Відсутність засобів спілкування з дорослими та однолітками, несформованість різних видів діяльності, нездатність орієнтуватися у нових та проблемних ситуаціях тощо, веде до того, що такі, комунікативно неспроможні діти опиняються поза дитячим колективом. Усе це у свою чергу сприяє прояву патологічних рис

особистості: замкнутості, агресивності, відмові від діяльності (О. Катаєва, Н. Морозова та ін.).

Все те, що у дитини з нормальним психічним розвитком формується спонтанно, завдяки наслідуванню і спільній діяльності з дорослими, у розумово відсталих дітей потребує спеціального навчання. До того ж, як наголошують науковці, це стосується не лише розвитку розумових здібностей, а й емоційного розвитку, засвоєння навичок самообслуговування, правил поведінки, формування вміння налагоджувати міжособистісні контакти тощо. Таким чином, розумово відстала дитина, на відміну від дитини, яка розвивається нормально, є менш гнучкою у взаємодії з довкіллям та більш залежною від впливів соціального середовища.

Відтак *метою виховання* дітей дошкільного віку є формування в них соціальної компетентності, профілактика дезадаптивних форм поведінки, що сприятиме забезпеченню успішної подальшої адаптації до соціального середовища та навчання у школі.

Як наголошується у методичній літературі (О. Єкжанова, О. Стребелева та ін.), у процесі початкового етапу корекційної роботи важливо формувати в дитини готовність до пізнання *способів засвоєння суспільного досвіду*. Серед них виокремлюють такі:

- спільні дії дорослого та дитини;
- вказівні жести;
- наслідування дій дорослого;
- дії за зразком та мовленнєвою інструкцією;
- пошукові способи орієнтувально-пізнавальної діяльності (цілеспрямовані проби, практичне примірювання, зорове орієнтування).

Однак ці види роботи матимуть корекційне значення лише за умови *системного формування дитячої діяльності*.

Деякі методисти (Л. Шамко та ін.) зазначають, що при формуванні уявлень про соціальні явища у розумово відсталих дошкільників необхідно керуватися певними методичними положеннями, а саме:

- засвоєння дитиною суспільного досвіду відбувається у процесі її спілкування з дорослими та за їхньої безпосередньої участі;
- необхідною умовою розвитку дитини є її емоційно-особистісний контакт із дорослим;
- створення передумов для співробітництва з дорослими та з однолітками може бути забезпечено системою прийомів, спрямованих на набуття дитиною соціального досвіду, зафіксованого в слові;
- залучення дітей у спільну ігрову діяльність сприяє формуванню та удосконаленню в них навичок колективної діяльності, формуванню основ психологічної готовності до навчання у школі.

У процесі підготовки та організації занять педагог повинен керуватися необхідністю дотримання принципу *індивідуально-диференційованого*

підходу у навчанні, систематичності і послідовності, повторюваності і концентричності виховного процесу, *зв'язку із життям*, а також використання *матеріалу, доступного для розуміння* дітей.

Взаємодія дорослого з дітьми дошкільного віку має будуватися з урахуванням їхньої особливої чутливості (сенситивності) до соціальних впливів. Основною формою комунікації при цьому має бути *рівноправне співробітництво і спілкування* при обов'язковій стимуляції дитячої самостійності та ініціативи. Одним із головних завдань педагогів (чи батьків) при визначенні *змісту спілкування* є пробудження, формування і розвиток ігрових та пізнавальних інтересів у дитини. Навіть у грі дітям необхідна допомога дорослого, і не просто у ролі спостерігача, а як організатора їхньої самостійної гри, котрий поступово, крок за кроком вчить їх опановувати соціальні ролі, основи трудової діяльності. Педагог-вихователь повинен глибоко усвідомлювати свою діяльність як мотивовану на пізнання інтересів кожної дитини, спрямовану на створення умов для її максимальної самореалізації.

При виборі *методів* роботи з дошкільниками методисти радять керуватися положенням про те, що ознайомлення з новими якостями, властивостями, відношеннями предметів і явищ докільця повинно відбуватися таким чином, щоб об'єкт, який пізнається, був пов'язаний із цілеспрямованою діяльністю дитини.

На *першому* році навчання та виховання у спеціальному дошкільному закладі основна увага спрямовується на адаптацію кожної дитини до умов дошкільного закладу та профілактику дезадаптивних форм поведінки. Основний зміст роботи передбачає формування у дитини уявлення про себе та свою сім'ю; потреби у спілкуванні та спільних діях із дорослими та ровесниками та відповідних навичок; стимулювання потреби в мовленнєвих висловлюваннях з метою спілкування та пізнання докільця; уміння дотримуватися елементарної мовленнєвої інструкції; здатності адекватно реагувати на виконання основних режимних моментів.

Основний зміст роботи на *другому* році навчання та виховання спрямовується на засвоєння дітьми способів дій із предметами докільця, а також організацію спільної діяльності з дорослим та однолітками.

На *третьому* році перебування дитини в дошкільному закладі здійснюється робота з емоційно-особистісного розвитку, формування адекватної самооцінки, удосконалення усвідомленого розуміння зверненого мовлення та словесної інструкції, розвиток початкових форм моральних мотивів поведінки.

Основним змістом роботи на *четвертому* році навчання є цілеспрямоване формування позитивних особистісних якостей, прищеплення навичок дотримання соціальних і моральних норм поведінки,

з метою забезпечення успішного переходу до нової соціальної ролі, пов'язаної з подальшим навчанням у школі.

Зміст Програми розвитку розумово відсталих дітей дошкільного віку: «Формування соціальних навичок» орієнтує педагога на визнання пріоритету розвитку дошкільника як особистості. Такий підхід передбачає змістити акценти з дорослого як організатора педагогічного процесу на дошкільника як предмет основної турботи, на співбуття дитини і дорослого, дитини та реального світу.

Структура програми передбачає окреслення не лише предметного змісту навчання та виховання, а й видів діяльності вихованців (відповідних умінь і навичок), спрямованих на його засвоєння. У змісті програми також розкривається спрямованість корекційної роботи, оскільки корекційно-розвивальна лінія є неодмінною складовою процесу виховання загалом, принципово важливим компонентом змісту спеціальної освіти.

Реалізація означеного змісту здійснюється в процесі проведення спеціальних занять з емоційно-ціннісного та соціально-морального розвитку, які проводить соціальний педагог. Вони спрямовані на збагачення соціального та емоційного досвіду дітей; формування навичок конструктивної взаємодії; уміння розпізнавати емоційні прояви людей за різними ознаками; опанування прийомів саморегуляції власної поведінки; способів поведінки у стосунках з іншими людьми.

Педагог-дефектолог на заняттях з ознайомлення з довкіллям та розвитку мовлення навчає дітей способам дій самообстеження, обстеження предметів та об'єктів найближчого оточення, забезпечує поєднання зорових і тактильно-рухових способів обстеження, створює умови для узагальнення отриманого дитиною практичного життєвого досвіду, набутого в ході спостережень (прогулянок, практичної діяльності тощо), збагачення словника емоційною лексикою.

Вихователь організовує практичну діяльність дітей, створює умови для закріплення отриманих навичок у повсякденній діяльності шляхом проведення дидактичних і сюжетно-рольових ігор, цілеспрямованих і ситуативних спостережень за діяльністю людей та довкіллям; для формування та удосконалення соціальних навичок дітей під час проведення занять.

Особливість соціального розвитку дитини полягає в тому, що даний процес не обмежується рамками спеціальних занять. Це стиль життя, в якому дитина, під керівництвом дорослого і самостійно, набуває позитивного особистого досвіду взаємостосунків із однолітками та дорослими. Це стиль життя, у ході якого постійно збагачуються уявлення дітей; розвивається емоційна чуйність і формується звичка дотримуватися правил культурної поведінки.

Відтак соціально-моральне виховання не може бути обмежено рамками якої-небудь однієї діяльності або спеціально організованих заходів. Це безперервний процес накопичення дитиною соціально-морального досвіду, як під керівництвом дорослого, так і в самостійній поведінці. Ось чому завдання соціального розвитку дитини педагог повинен розв'язувати постійно, в усіх видах дитячої діяльності, в безпосередньо організованій навчальній діяльності та у вільному спілкуванні. На кожному етапі освітньої діяльності педагог повинен акцентувати увагу на питаннях розвитку почуттів дітей, опанування ними позитивних форм поведінки, прилучення їх до культурних соціальних зразків.

ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ ІГРОВИХ НАВИЧОК СЮЖЕТНО-РОЛЬОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З РОЗУМОВОЮ ВІДСТАЛІСТЮ

Гладченко Ірина

Темп та якість психічного розвитку дитини з розумовою відсталістю значною мірою залежать від педагогічних умов, у яких відбувається її становлення (Л. Виготський, С. Рубінштейн та ін.). Однією з головних умов здійснення ефективного корекційно-виховного процесу є характер взаємодії дорослого з дитиною. Різноманітність форм якої безпосередньо впливає на процес становлення типових видів дитячої діяльності (О. Запорожець, М. Лісіна). Вочевидь, особистісно-орієнтоване спілкування є необхідною умовою виникнення та розвитку гри. Отже, якість ігрової взаємодії дорослого з дитиною (рівень довірливості та самостійності) значною мірою залежить від характеру партнерських взаємовідносин.

Гра — провідна діяльність дитини дошкільного віку, в процесі якої відбувається соціалізація зростаючої особистості, засвоєння нею знань, цінностей та норм культури, що притаманні соціальній спільності. Процес соціалізації дітей з розумовою відсталістю вимагає соціального проектування в спеціальній освіті, що обумовлює необхідність використання розвиваючих технологій. Розроблена педагогічна технологія формування ігрових навичок сюжетно-рольової взаємодії сприяє розвитку ігрової діяльності у розумово відсталих дітей дошкільного віку. Вона реалізується завдяки науково-методичному забезпеченню, спрямованому на процес формування базових навичок сюжетно-рольової взаємодії та містить методичні, дидактичні матеріали, необхідні для забезпечення корекційно-виховної діяльності у спеціальному дошкільному закладі (І. Гладченко).

Етапи педагогічної технології:

1-й етап. Збагачення уявлень стосовно відповідної сфери дійсності, яку дитина буде відображати у грі (спостереження, розповіді, бесіди,